

Методичні рекомендації щодо вивчення української мови у 2013-2014 н.р.

У 2013-2014 н.р. вивчення української мови у 5 класі здійснюватиметься за новою навчальною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, розробленою на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) і затвердженою наказом Міністерства від 06.06.2012 р. № 664.

Оскільки українська мова як навчальний предмет є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання, в сучасних умовах є потреба переорієнтувати процес оволодіння учнями знаннями про мову й формування мовних, мовленнєвих умінь і навичок на повноцінне засвоєння всіх ліній змісту мовної освіти, визначених Державним стандартом, – мовленнєвої, мовної, соціокультурної і діяльнісної (стратегічної).

Визначальною ознакою вивчення української мови за новою навчальною програмою є зміщення акцентів на готовність учня застосовувати здобуті знання й набуті вміння і навички для розв'язання проблем, що виникають у реальному житті.

Мовленнєва й мовна змістові лінії є основними, які визначають безпосередній предмет навчання, його структуру, супроводжуються вимогами до рівня мовленнєвої й мовної компетентностей учнів, кількістю годин, що виділяються на їх засвоєння, а дві інші (соціокультурна й діяльнісна (стратегічна) є засобом досягнення основної освітньої мети навчання української мови в основній школі.

Зупинимося на особливостях змісту навчального матеріалу і вимог до рівня навчальних досягнень учнів у 5 класі.

Мовленнєва змістова лінія

Розділ «Поняття про текст» знято у мовній змістовій лінії, тому в мовленнєвій лінії розширено відомості про мовлення поняттям про текст, змістову й композиційну єдність, структуру тексту, ключові слова й відповідно внесено зміни щодо вимог до рівня мовленнєвої компетентності, уточнено види робіт.

Мовна змістова лінія

Уточнено й змінено вступні уроки. Оскільки розділ про текст знято, то збільшено кількість годин на повторення вивченого в початкових класах (тут і далі: у чисельнику подано стару кількість годин – 9; а в знаменнику нову – 10) і в кінці року (3/6); також збільшено кількість годин на вивчення відомостей із синтаксису й пунктуації (20/23), зокрема на другорядні члени (3/5), речення з однорідними членами (7/8). Збільшено кількість годин на вивчення розділу «Фонетика. Графіка. Орфоепія» (23/27). Знято в 5-му класі з розділу «Лексикологія» матеріал про фразеологію й перенесено в 6-й клас, оскільки п'ятикласники у зв'язку з їхніми віковими особливостями важко опановують це мовне явище. Відбулися деякі зміни у змісті розділу «Будова слова. Орфографія».

За новою програмою з української мови кількість годин розподілено таким чином (зауважимо, що кількість годин не змінилася, тільки відбувся перерозподіл їх між 6 і 7 класами):

5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
3,5 (122 год, 10 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)	3,5 (122 год, 6 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)	2,5 (88 год, 3 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)	2 (70 год, 4 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)	2 (70 год, 4 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Відповідно до визначеної кількості годин у 5 класі (122 години на рік; 3,5 год на тиждень) кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання залишається незмінною.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	5	
	I	II
Перевірка мовної теми*	4	4
Письмо: – переказ – твір	1 –	1 1
Правопис: диктант**	1	1
Аудіювання*	–	1
Читання мовчки*	1	–

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

Вивчення української мови у 6-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством (лист №1/11-6611 від 23.12.2004 року): Українська мова. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів /Автори Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. За редакцією Л.В.Скуратівського. – К.: Ірпін: Перун, 2005. – 176 с.

Вивчення української мови як профільного предмета у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів й визначення ступеня її представленості як окремого навчального предмета в профілях різних спеціалізацій урегульовано за рахунок наявності програм різних рівнів (стандарту, академічного, профільного). Ці програми затверджені наказом Міністерства від 28.10.2010 № 1021:

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горюшкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль – іноземна філологія); художньо-естетичний напрям. Академічний рівень / Укладачі: Г.Т. Шелехова, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. – К.: Грамота, 2011.

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / Укладачі: Л.І. Мацько, О.М. Семеног. – К.: Грамота, 2011.

Головним у навчальному процесі стає переорієнтація з пасивних форм навчання на активну творчу працю.

Основною характеристикою активних методів навчання є суб'єкт-суб'єктна творча взаємодія учителя та учнів.

Важливою ознакою сучасного уроку як в основній, так і в старшій школі є використання здоров'язберігаючих технологій. Дбаючи про здоров'я учнів, необхідно урізноманітнювати форми організації навчального процесу, щоб діти мали можливість більше рухатися, а не перебувати в статичному положенні.

Вивчення української мови у 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 навчальному році здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством:

- Ермоленко С.Я., Сичова В.Т. Українська мова. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2013.

- Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Українська мова. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2013.

Ці підручники відповідають вимогам нової програми з української мови для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, хоча кожен з них має свої особливості.

Згідно з наказом від 18.02.2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів», розроблено навчальну програму з української мови:

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 8-9 класи. / Програму підготували С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ, В.І. Тихоша; за редакцією С.О. Карамана. – К.: Грамота, 2009. – 100 с.

У цій програмі взято до уваги виразні інтегративні функції української мови як навчального предмета, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяння формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності в різноманітних сферах життя суспільства, сучасні інноваційні форми, методи й технології навчання української мови, практична спрямованість навчання, що покладено на основу побудови змісту базових програм з української мови для учнів 8-9 класів.

Поглиблене вивчення української мови у 8-9 класах може здійснюватися за підручниками, рекомендованими Міністерством:

- Тихоша В.І., Караман С.О., Мартос С.А. Українська мова. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

- Тихоша В.І., Караман С.О., Мартос С.А. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська мова вивчатиметься за програмами:

- У 5 класі: Українська мова. Українська література. 5-9 класи. Навчальні програми для учнів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою / Укладачі: Г.Т. Шелехова, М.І. Пентиліук, В.І. Новосьолова, Т.Д. Гнаткович, К.В. Таранік-Ткачук, Н.Б. Коржова. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

- У 6-9 класах: Українська мова. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скурятівського. – К.: Ірпінськ: Перун, 2005.

- У 10-11 класах: Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

- У 10-12 класах: Українська мова. 10–12 класи. Про-

грама для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2009. – 60 с.

У старшій школі дуже важливо врахувати нахили, здібності учнів і створити умови для навчання за обраним профілем. Здійснюється така підготовка у формі реалізації курсів за вибором і факультативів.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені Міністерством, уміщено в збірнику:

Збірник курсів за вибором і факультативів з української мови / За загальною редакцією Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Курси за вибором і факультативи у старших класах мають забезпечити індивідуальні інтереси кожного учня: поглиблене та розширене вивчення профільних предметів, формування індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтацію на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії. Водночас, вони можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Організаційні аспекти щодо використання програм курсів за вибором і факультативів зазначено в інструктивно-методичних рекомендаціях щодо вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012-2013 навчальному році (лист Міністерства від 01.06.2012 року № 1/9-426).

Деякі програми курсів за вибором і факультативів мають методичне забезпечення й надруковані разом з розробками занять в одному навчальному посібнику. Наприклад:

Авраменко О.М., Чукіна В.Ф. Стилїстика сучасної української мови. Програма факультативного курсу / 10–11 кл. – К.: Грамота, 2008. – 256 с.

Цимбалюк В.І. Мова як генетичний код народу: Навчальний посібник для факультативних занять. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 176 с.

Марущак В.І. Школа журналіста: Навчальний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 136 с.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми і різного ступеня складності, які використовуються з метою забезпечити поетапне різнобічне й об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української мови, насамперед її мовної змістової лінії.

Для використання в навчальному процесі пропонуються схвалені Міністерством та Українським центром оцінювання якості освіти збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української мови:

Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. I частина. ЗНО 2013. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. II частина. ЗНО 2013. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М., Дідух Т.І., Чукіна В.Ф. Українська мова та література. Власні висловлення: рекомендації, критерії, зразки. – К.: Грамота, 2013.

Звертаємо особливу увагу, що відповідно до наказу Міністерства від 02.08.2012 р. № 882 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», загальноосвітні навчальні заклади мають право використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчально-методичну літературу, що має відповідний гриф Міністерства, схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства і схвалена до використання в ЗНЗ, щорічно зазначається в Переліку програм, підручників і навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в «Інформаційному збірнику».

Оцінювання результатів навчальної діяльності учнів з української мови здійснюється на основі функціонального підходу до мовної освіти. Тобто робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам розвитку мовлення учнів.

При цьому оцінювання результатів мовленнєвої діяльності відбувається за такими показниками: аудіювання (слухання й розуміння прослуханого), говоріння й письмо (діалогічне і монологічне мовлення), читання вголос і мовчки, мовні знання і вміння, правописні (орфографічні і пунктуаційні) уміння учнів.

Контрольна перевірка з української мови здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір, мовні знання і вміння.

Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку. У I семестрі пропонуємо провести оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (усний твір, діалог), результати оцінювання виставити в колонку без дати й врахувати в найближчу тематичну. У II семестрі провести оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний переказ і читання вголос. Повторне оцінювання всіх видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Зразок заповнення сторінки журналу з української мови подано у методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру із урахуванням специфіки виучуваного матеріалу. Решта часу контрольного уроку може бути використано на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичних оцінок.

Оцінювання говоріння, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу й усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремого уроку, а оцінки виводять один раз на рік і виставляють у колонки без дати.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови у 6-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання скориговано у чинній програмі з української мови (лист Міністерства від 18.05.2009 № 1/9-342).

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	6		7		8		9		10		11	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
твір	–	1	–	1	1	1	1	1	1	–	1	–
Правопис: диктант**	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Аудіювання*	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
Читання мовчки*	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

У таблиці зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Викладання української мови у профільних класах філологічного напрямку (профіль – українська філологія) спрямоване на вирішення комплексу завдань: формування усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, розвиток інтелектуально-креативних здібностей, прагнення до творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; готовності до адекватного вибору й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти; поглиблення знань про мову як багатифункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою й працями провідних вітчизняних лінгвістів тощо; засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення умінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями й тактиками ефективної комунікації тощо.

Відповідно оцінювання говоріння у профільних класах філологічного напрямку (профіль – українська філологія) здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум дві оцінки за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремих уроків, а оцінки виводять двічі на рік і виставляються в колонки без дати.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	10 клас		11 клас	
	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	3	3	3	3
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	1	1	1
Правопис: диктант**	1	1	1	1
Аудіювання*	1	1	1	1
Читання мовчки*	1	–	1	–

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру й вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів урахується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

Світлана МЕЛЬНИКОВА,
Віктор КУШНІР,
методисти Хмельницького ОІППО.